

ENDÜLÜSLÜ ŞAİR İBN 'ABDIRABBİH VE ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

ANDALUSIAN POET IBN ABD RABBİH AND EXAMPLES OF HIS POETRY

ZEYNEP ÖZKANLI

ARŞ. GÖR., KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ, ARAP DİLİ VE BELAGATİ
ANABİLİM DALI

RESEARCH ASSISTANT, UNIVERSITY OF KASTAMONU, FACULTY OF THEOLOGY, DEPARTMENT
OF ARABIC LANGUAGE AND RHETORIC

zozkanli@kastamonu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-1466-9592>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.628355>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

2 Ekim / October 2019

Kabul Tarihi / Accepted

25 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Published

Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Haziran / June

Atıf / Cite as:

Özkanlı, Zeynep, "Endülüslü Şair İbn 'Abdirabbih ve Şiirlerinden Örnekler [Andalusian Poet Ibn Abd Rabbih and Examples of His Poetry]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 7/1 (Haziran/June 2020): 669-693

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions

ilahiyatdersisi@kilis.edu.tr

ENDÜLÜSLÜ ŞAİR İBN 'ABDİRABBİH VE ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER'

Öz

Endülüs dönemi şairlerinden olan İbn 'Abdirabbih 246/860 yılında Kurtuba'da dünyaya gelmiştir. Fakir bir aileye mensup olmasına rağmen şiire olan yeteneği sayesinde zamanla zenginleşmiş ve insanlar arasında bu yönüyle tanınır hâle gelmiştir. Öyle ki dönemin hükümdarlarının kapıları kendisine ardına kadar açılmış; kadı, vezir ve vali gibi devlet erkânından pek çok kişinin övgüsüne mazhar olmuştur. Şiir yazma konusundaki yeteneğinin yanı sıra başta Endülüs'ün önde gelen hocaları olmak üzere Mısır, Küfe, Bağdat gibi Doğu vilayetlerindeki âlimlerden de ders alması onu dönemdeki edip ve şairlerden farklı kılmıştır. Şairin gençlik dönemlerinde yazdığı şiirlerine methiye, hiciv, mersiye, gazel ve hamriyât konuları hâkimken yaşlılık döneminde zühd ve takva konulu şiirlere yönelmiştir. Bu dönemde şair zühd ve takva içerikli şiirlerine ek olarak gençlik döneminde yaşadığı hayatından ve bu dönemde nazmettiği mucûn, gazel ve hamriyât konulu şiirlerinden duyduğu pişmanlığı dile getirdiği şiirler de nazmetmiştir. Tövbenin ve pişmanlık duygusunun hâkim olduğu bu türdeki şiirlerine 'arındırılmış' anlamına gelen "المُحَصَّات" (el-Mumehhâşât) adını vermiştir. Söz konusu çalışmada, şairin hayatı ve edebi kişiliğine dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca şairin methiye, hiciv, mersiye ve gazel gibi Arap şiirinin geleneksel konularını işlediği şiirleri örneklendirilerek şairin kendine has üslubu yansıtılmaya çalışılmıştır. Şiirler, konularına göre sınıflandırılarak muhteva açısından değerlendirilmiştir.

Özet

Avrupa kıtasının Güneybatısında yer alan ve günümüzde İspanya ve Portekiz devletlerinin bulunduğu İber yarımadası Endülüs adı ile bilinmektedir. Endülüs isminin anlamı ve bu bölgeye verilmiş sebebi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan ilki bu ismin Hz. Nûh'un torunu Endülüs bin Tübâl bin Yâfes bin Nûhdan geldiği yönündedir. Bu görüşe göre Hz. Nûh'un torunu Endülüs, İberya yarımadasına yerleşen ilk insandır. Dolayısıyla bu bölgeye Endülüs bin Tübâl bin Yâfes ismine atfen 'Endülüs' adı verilmiştir. İkinci görüş ise Doğu Cermen kavimlerinden olan Vandalların yaşadığı bölgeye Endülüs isminin verildiği yönündedir. Almanya'nın doğusunda Vistül ve Oder nehirleri arasında yaşayan Vandallar, V. yüzyılın başlarında Kuzeyden Güneye göç ederek Cebel-i Târik Boğazı'na kadar gelmişler ve buradan Afrika'ya geçmişlerdir. Kuzey Afrikalılar Vandalların geldiği İber Yarımadasının güneyine bu ismi vermişlerdir. Arap komutan Târik b. Ziyâd (ö.102/720)'ın İspanya'yı fethinden sonra Cebel-i Târik'tan Pirene dağlarına kadar uzanan bölgenin tamamına Endülüs adı verilmiştir. Gırnata (Granada), İşbiliyye (Sevilla), Ceyyân (Jaén), Kurtuba (Cortoba) v.b. gibi vilayetleri kapsayan Endülüs ismi zamanla farklı milletler tarafından yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir. İspanya'nın Emevî halifesi Velîd b. Abdilmelik (ö.96/715) zamanında, Müslümanlar tarafından fethinin ardından bölgede Müslüman Endülüs Devleti kurulmuştur. Abdurrahmân ed-Dâhil (ö.172/788) döneminde siyasi olarak istikrarın sağlanması ile birlikte bu bölgede kültürel faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Bu dönem dikkat çeken kültürel faaliyetlerden biri Endülüslü Araplar tarafından başlatılan çeviri hareketidir. Bu faaliyetler kapsamında Endülüslü Araplar eski Yunan tıp ve felsefesine ait eserleri kendi dillerine çevirmiş ve bu tercümelere pek kıymetli şerhlerini de eklemişlerdir. Bölgedeki ilmi faaliyetler çok geçmeden Batı Avrupa'nın ilgisinin Arap coğrafyasına ve Arap diline kaymasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde ise Müslüman Endülüs Devleti eski Yunan kaynaklarının Batı Avrupalı araştırmacılara ulaşmasını sağlayan bir

¹ * Bu makale 6-8 Eylül 2019 tarihinde Şanlıurfa'da gerçekleştirilen I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar ve Araştırmalar Kongresinde tebliğ olarak sunulmuştur.

köprü haline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde edebiyatta özellikle de şiir türünde birtakım yenilikler meydana gelmiştir. Ancak şiir türündeki yenilikler birdenbire değil eski Arap şiirinin taklidi, eski Arap şiirinin yeniden inşası ve taklitten uzak özgün şiir dönemlerini kapsayan uzun bir süreç içerisinde zamanla teşekkül etmiştir. Doğu'yu taklit dönemi olarak da nitelendirilebilen eski Arap şiirinin taklit edildiği "klasik dönem" şairleri hem içerik hem de yapı olarak klasik kaside formatında şiirler yazmışlardır. VIII. yüzyıla karşılık gelen bu dönem şairleri arasında Endülüslü Emevî devletinin kurucusu Abdurrahmân ed-Dâhil, Ebu'l-Muhaşşâ (ö.206/821[?]), Hakem b. Hişâm (ö.961/979) ve Abbâs b. Nâsîh (ö.238/853) gibi isimleri saymak mümkündür. Ancak miladi IX. yüzyıla gelindiğinde Doğu'yu taklitten kurtulabilen Endülüslü şairler yeni ve özgün şiir türleri ortaya koyabilmıştır. İlk kez Endülüslü'de ortaya çıkan ve bestelenmek için yazılan muvaşşaha türü de bu kapsamdadır. Edebî bir tür olarak ilk kez Mukaddem b. Mu'âfâ el-Kabrî (ö.299/912) tarafından ortaya konduğu iddia edilen muvaşşahalar, klasik Arap kasideesinde de işlenen gazel, tasvir ve hamriyât gibi konuları içerir. Her ne kadar konu bakımından Cahiliye şiirleri ile benzerlik gösterse de biçimsel olarak yani vezin ve kafiye düzeni bakımından klasik kasideden oldukça farklıdır. X. yüzyılın ilk çeyreğinde Endülüslü Arap şairleri tarafından klasik dönem Arap şiirlerinin yeniden taklit edilmeye başlandığı görülür. Bu "taklit hareketi" cahiliye döneminde inşâ edilen şiirler ile sınırlı kalmayıp Arap edebiyatının şiir ve nesir türlerinde zirveye ulaştığı Abbasi dönemi şiirlerini de kapsar. İbn Hânî (ö.362/983), İbn Şüheyd (ö.426/1035) ve İbn Derrâc (ö.421/1030) ve çalışmaya konu olan İbn 'Abdirabbîh (ö. 328/940) gibi şairlerin temsil ettikleri bu döneme "neo-klasik" dönem adı verilir. XI. yüzyıl şairleri Doğu'yu yani klasik Arap şiirini biçim ve içerik açısından taklit etmenin yanı sıra Endülüslü'nün doğal güzelliklerini de tasvir etmişlerdir. Buna ek olarak şiire üslup ve konu bakımından birtakım yenilikler getirmişlerdir. Taklitten kurtulma dönemi olarak da adlandırılabilen bu dönem şairleri arasında İbn Zeydûn (ö.463/1071) ve İbn 'Ammâr (ö.479/1086) gibi isimler zikredilebilir. XII. yüzyıl ile birlikte Endülüslü Arap şairler klasik tarzın hâkim olduğu üsluptan uzaklaşarak müzikal tonun hissedildiği, ahenkli, basit ve anlaşılır lafızlar içeren kendilerine has üsluplar ve içerikler geliştirmişlerdir. Bu şairler arasında İbn Abdûn (ö.529/1134), İbn Hafâce (ö.533/1139), İbn Bakî (ö.540/1145) gibi dönemin önde gelen isimleri sayılabilir. Yukarıda bahsi geçtiği üzere İbn 'Abdirabbîh, neo-klasik dönem yani Doğu'yu taklit dönemi şairlerindedir. O kimi zaman Cahiliye Dönemine ait gazel konulu şiirleri kimi zamansa Abbasi Döneminin hamriyât ve zühd konulu şiirlerini taklit eder. Gazeline ayrılık tasviri ile başlar, sevgiliyi ay ve güneşe benzetir. Hicvinde dili serttir. Muhatapın kötü hasletlerini ve ayıplarını ağır bir dille sayıp döker. Öyle ki istediği caizeyi elde edemez ise muhatapına hicvini tıpkı bir kılıç gibi tehditkâr şekilde savurur. Başta hükümdarlar olmak üzere toplumun önde gelenlerini gerçeklikten tamamen uzak ve onlarda var olmayan hasletlerle över. Tıpkı Cahiliye Dönemi şairlerinden en-Nabîga ez-Zübeynî'nin yaptığı gibi. İbn 'Abdirabbîh'in methiye türü şiirlerinde memdûh kimi zaman bir Peygamber kimi zaman kutsal bir mekân mesabesinde ve memdûhu ziyaret etmek hac görevini ifa etmek kadar kutsaldır. Hamriyât türü şiirlerinde ise bu türde ki şiirleri ile bilinen Abbasi dönemi şairlerinden Ebû Nuvâs (ö.198/813[?]) gibi şarabın rengini, tadını, şarap kadehini, şarap sunan sâkî'yi tasvir eder. Şair yaşının ilerlemesiyle birlikte gençlik dönemlerinde nazm ettiği dini değerler ile uyuşmayan şiirlerini terk edip takva ve zühd konulu şiirlere yönelmiştir. Şairin bu yönelimi, Abbasi Dönemi şairlerinden Ebû Nuvâs (ö.198/813[?]) ve Ebû'l Atâhiyye'nin (ö.210/825) bu konudaki tutumuyla benzerlik arz etse de şairin manevî yöneliminin taklit olduğu iddia edilemez. Bununla birlikte şairin hem gençlik hem de yaşlılık dönemlerinde inşâ ettiği şiirler gerek içerik gerekse vezin ve kafiye açısından eski Arap şiirinin apaçık taklididir.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Endülüslü Edebiyatı, Şiir, Endülüslü Şiiri, İbn 'Abdirabbîh

ANDALUSIAN POET IBN ABD RABBIH AND EXAMPLES OF HIS POETRY

Abstract

One of the Andalusian poets Ibn Abd Rabbih, was born in Cordoba in 246 AH / 860 CE. Although he is a member of a poor family, his talent of poetry has enriched him in time and made him famous among people. Such that the gates of the leaders were opened to him. In addition to his talent in writing poems, he also took lessons from the eminent teachers of Andalusia, as well as scholars from eastern provinces such as Egypt, Kufa and Baghdad, which distinguished him from other litterateurs and poets of his time. His poems which he wrote in his youth were mostly in genres such as panegyric, satire, elegy, ghazal and hamriyât. In his old age he turned his attention to poems on zuhd and taqwâ. In this period, in addition to his poems of zuhd and taqwâ, he wrote poems in which he expressed his regret about his life in his youth and about his poems on mudjün, ghazal and hamriyât. He named these types of poem 'المُمَهَّضَات' (al-Mumehhâsât), which means 'purified'. In this study information concerning the poet's life and literary personality was given. In addition to this, his poems were classified according to their subjects.

Summary

The Iberian Peninsula, located in the Southwest of the European continent, and where the states of Spain and Portugal are located today, is known as Andalusia. There are different opinions on the meaning of the name Andalusia, and why it was given to this region. The first of these is that this name comes from Prophet Noah's grandson, Andalusia bin Tâbâl bin Yâfes bin Nüh. According to this view, Prophet Noah's granddaughter is the first person to settle on the Iberian Peninsula. Therefore, this region is called 'Andalusia' with reference to the name of Andalusia bin Tâbâl bin Yâfes. The second opinion is that the region where the Vandals- who are from the Eastern Germanic tribes- lived, was given the name Andalusia. Vandals living between the Vistula and Oder rivers in the east of Germany, They migrated from north to south in the beginning of the 5th century, and reached the Strait of Gibraltar, and they moved from here to Africa. North Africans gave this name to the South of the Iberian Peninsula where the Vandals arrived. After the conquest of Spain by the Arab commander Ṭâriq ibn Ziyâd (d. 102 AH / 720 CE), the whole region from Gibraltar to Pyrenees is called Andalusia. The name of Andalusia, which covering provinces such as Granada, Sevilla, Jaén, Cordoba etc. became widely used by different nations over time. At the time of the Umayyad Caliph al-Walid ibn 'Abd al-Malik ibn Marwân (d. 96 AH / 715 CE), after the conquest of Spain by the Muslims, a Muslim Andalusian State was established in the region. Owing to the political stability in the period of Abd al-Rahman al-Dakhel (d.172 AH /788 CE) cultural activities had also been carried out in this region. One of these remarkable cultural activities of this period is the translation movement initiated by the Andalusian Arabs. Within the framework of these activities, Andalusian Arabs translated the works of Ancient Greek medicine and philosophy into their own language, and they added their valuable comments to these translations. Scientific activities in the region soon shifted Western Europe's attention to the Arabic geography, and to the Arabic language. As a result, the Muslim Andalusian State, had become a bridge that enables Ancient Greek sources to reach Western European researchers. Also in this period, some innovations occurred in literature, especially in poetry. However, novelties in poetry were not formed suddenly, but over a long period of time covering the imitation of the old Arabic poetry, and the reconstruction of the old Arabic poetry, and the forming of authentic poetry in periods. The poets of "the classical period" - which can also be described as a period of imitation of the East- wrote poems, both in content and in structure, in

the format of the classical ode. Among the poets of this period corresponding to the 8th century, it is possible to count names such as founder of the Andalusian Umayyad state Abd al-Rahman al-Dakheel, Abu al-Mohashsha (d.206 AH/821 CE [?]), Ŗakem bin Hisham (d.961?/979?) and Abbās bin Nāsih (d.238 AH /853 CE). However, when it's the 9th century CE, Andalusian poets who could escape imitating the East could create new and original types of poetry. The muwashshah poems that appeared for the first time in Andalusia was written for composing is also within this scope. Muwashshah allegedly brought forward by Mukaddam bin Mu'āfā al-Kabri (d.299 AH /912 CE) for the first time as a literary genre, includes subjects such as ghazal, depiction and hamriyāt that are also studied in the classical Arabic ode. Although it is similar to the poems of Djahiliyyah in terms of subject matters, it is quite different from the classical ode in terms of rhythm and rhyme scheme. In the first quarter of the 10th century, it is seen that the Arabic poetry of the classical period began to be imitated again by the Andalusian Arabian poets. This "imitation movement" includes not only the poems constructed in the period of Djahiliyyah but also the poems of the Abbasid period in which Arabic literature reached its peak in poetry and in prose. This period represented by poets such as Ibn Hāni (d.362 AH /983 CE), Ibn Shuayd (d.426 AH /1035 CE) ve Ibn Darraj (d.421 AH/1030 CE) and Ibn Abd Rabbih (d. 328 AH /940 CE), which is the subject of the study, is called "the neo-classical period". 11th century poets not only imitated the East, namely classical Arabic poetry in terms of form and content, but also depicted the natural beauty of Andalusia. In addition, they brought some novelties to the poem in terms of style and subject. Among the poets of this period, which can also be referred to as the period of getting rid of imitation, names such as Ibn Zaydun (d.463 AH / 1071 CE) and Ibn Ammar (d.479 AH /1086 CE) can be mentioned. By the 11th century, Arabian poets from Andalusia turned away from the style of the classical style, and developed their own styles and contents, in which musical tone was felt, containing harmonious, simple and understandable phrases. Among these poets, leading names of the period such as Ibn Abdūn (d.529 AH / 1134 CE), Ibn Khafaja (d.533 AH / 1139 CE) and Ibn Bakī (d.540 AH / 1145 CE) can be counted. Ibn Abd Rabbih is one of the poets in the period of imitating the East". He sometimes imitates the poems of ghazal pertaining to the Djahiliyyah period, and poems of the Abbasid period on hamriyāt and zuhd. He starts his ghazal with a portrayal of separation, and compares the lover to the Moon and the Sun. His satire language is hard. He criticizes bad traits and flaws of the interlocutor with both barrels. So much so that if he does not receive money he wants for a poem of praise, he satirizes the interlocutor in a threatening manner just like swinging a sword. He glorifies the leaders of the society, especially the rulers, in completely unrealistic, and nonexisting features that they didn't have. Just like Nabiga ez-Zobyāni, one of the poets of Djahiliyyah, did. In the poem of the panegyric by Ibn Abd Rabbih, the glorified one is sometimes of the standard of a Prophet, and sometimes of a sacred place, and to visit the glorified one is as holy as performing the duty to perform the Pilgrimage to Mecca. In his poems of hamriyāt, he describes color and taste of wine, and wineglass, and cup-bearer of wine, such as Abū Nuwās (d.198 AH / 813 [?] CE) who was one of the Abbasid poets known for his poems of this type. With advancement of his age, the poet turned away from his poems he had write during his youth that did not match with the religious values, and turned his attention to poems on zuhd and taqwā. Although the poet's inclination of this kind is similar to the position of Abū Nuwās (d.198 AH / 813 [?] CE) and Abū l-'Atāhiyya (d.210 AH /825 CE) of the Abbasid poets, it cannot be claimed that the poet's spiritual orientation equals imitation. However, the poems that the poet written both in his youth and at his old age are of the obvious imitation of the old Arabic poetry in terms of content and rhythm and rhyme.

Keywords: Arabic Literature, Andalusian Literature, Poetry, Andalusian Poetry, Ibn Abd Rabbih

GİRİŞ

Avrupa kıtasının Güneybatısında yer alan ve günümüzde İspanya ve Portekiz devletlerinin bulunduğu İber yarımadası Endülüs adı ile bilinmektedir. Endülüs isminin anlamı ve bu bölgeye verilmiş sebebi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan ilki bu ismin Hz. Nûh'un torunu Endülüs bin Tübâl bin Yâfes bin Nûh'dan geldiği yönündedir. Bu görüşe göre Hz. Nûh'un torunu Endülüs, İberya yarımadasına yerleşen ilk insandır. Dolayısıyla bu bölgeye Endülüs bin Tübâl bin Yâfes ismine atfen 'Endülüs' adı verilmiştir.² İkinci görüş ise Doğu Cermen kavimlerinden olan Vandalların yaşadığı bölgeye Endülüs isminin verildiği yönündedir. Almanya'nın doğusunda Vistül ve Oder nehirleri arasında yaşayan Vandallar, V. yüzyılın başlarında Kuzeyden Güneye göç ederek Cebel-i Târik Boğazı'na kadar gelmişler ve buradan Afrika'ya geçmişlerdir. Kuzey Afrikalılar Vandalların geldiği İber Yarımadasının güneyine bu ismi vermişlerdir.³

İberlilerin bölgede yaşayan ilk topluluk olduğunu savunan üçüncü görüşe göre ise İber halkına nispet edilerek bu bölgeye ilk önce İberya adı verilmiştir. Bölgenin Romalıların hâkimiyeti altına girmesinin ardından Romalılar adaya "Hespania" adını vermişlerdir. Aynı görüşü savunanlar tarafından Romalılardan evvel Fenikelilerin İber yarımadasına geldiği ve burada çok sayıda tavşanla karşılaştıkları için kendi dillerinde yani Fenike dilinde "Tavşan Kıyısı" anlamına gelen "i-schephan-im" adını bölgeye verdikleri, Romalıların da bu isimden esinlenerek "Hespania" adını türettikleri iddia edilir. Roma İmparatorluğu döneminde İspanya'nın Güney kısmına da "Betica" denildiği de yine iddialar arasındadır.⁴ Arap komutan Târik b. Ziyâd (ö.102/720)'ın İspanya'yı fethinden sonra Cebel-i Târik'tan Pirene dağlarına kadar uzanan bölgenin tamamına Endülüs adı verilmiştir.⁵ Gırnata (Gırnada), İşbiliyye (Sevilla), Ceyyân (Jaén), Kurtuba (Cortoba) v.b. gibi vilayetleri kapsayan Endülüs ismi zamanla farklı milletler tarafından yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir.⁶

İspanya'nın Emevî halifesi Velîd b. Abdilmelik (ö.96/715) zamanında, Müslümanlar tarafından fethinin ardından bölgede Müslüman Endülüs

² Ahmed b. Muhammed Makkârî, *Nefhu't-tîb min gusni'l-enderüsi'r-ratib ve zikru vezirihâ lisâni'd-dîn ibni'l-hatib*, thk. İhsan Abbas, (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1968), 1/125.

³ Mehmet Faruk Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 11.

⁴ Ahmed Heykel, *Edebu'l-enderusi*, (Kahire: Dâru'l-Mearif, 1985), 13.

⁵ Mehmet Faruk Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, 12.

⁶ Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *Fî'l-edebi'l-enderüs*, (Şam: Matbaa'tu'l-İlmiyye, 2000), 17-18.

Devleti kurulmuştur.⁷ Abdurrahmân ed-Dâhil (ö.172/788) döneminde siyasi olarak istikrarın sağlanması ile birlikte bu bölgede kültürel faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Bu dönem dikkat çeken kültürel faaliyetlerden biri Endülüslü Araplar tarafından başlatılan çeviri hareketidir. Bu faaliyetler kapsamında Endülüslü Araplar eski Yunan tıp ve felsefesine ait eserleri kendi dillerine çevirmiş ve bu tercümelere pek kıymetli şerhlerini de eklemiştirlerdir. Bölgedeki ilmi faaliyetler çok geçmeden Batı Avrupa'nın ilgisinin Arap coğrafyasına ve Arap diline kaymasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde ise Müslüman Endülüs Devleti eski Yunan kaynaklarının Batı Avrupalı araştırmacılara ulaşmasını sağlayan bir köprü haline gelmiştir.⁸ Ayrıca bu dönemde edebiyatta özellikle de şiir türünde birtakım yenilikler meydana gelmiştir. Ancak şiir türündeki yenilikler birdenbire değil eski Arap şiirinin taklidi, eski Arap şiirinin yeniden inşası ve taklitten uzak özgün şiir dönemlerini kapsayan uzun bir süreç içerisinde zamanla teşekkül etmiştir. Doğu'yu taklit dönemi olarak da nitelendirilebilen eski Arap şiirinin taklit edildiği "klasik dönem" şairleri hem içerik hem de yapı olarak klasik kaside formatında şiirler yazmıştır. VIII. yüzyıla karşılık gelen bu dönem şairleri arasında Endülüs Emevî devletinin kurucusu Abdurrahmân ed-Dâhil, Ebu'l-Muhaşşâ (ö.206/821[?]), Hakem b. Hişâm (ö.961/979) ve Abbâs b. Nâsîh (ö.238/853) gibi isimleri saymak mümkündür.⁹ Ancak miladi IX. yüzyıla gelindiğinde Doğu'yu taklitten kurtulabilen Endülüslü şairler yeni ve özgün şiir türleri ortaya koyabilmiştir.¹⁰ İlk kez Endülüs'te ortaya çıkan ve bestelenmek için yazılan muvaşşaha türü de bu kapsamdadır. Edebî bir tür olarak ilk kez Mukaddem b. Mu'âfâ el-Kabrî (ö.299/912) tarafından ortaya konduğu iddia edilen¹¹ muvaşşahalar, klasik Arap kasidesinde de işlenen gazel, tasvir ve hamriyât gibi konuları içerir. Her ne kadar konu bakımından Cahiliye şiirleri ile benzerlik gösterse de biçimsel olarak yani vezin ve kafiye düzeni bakımından klasik kasideden oldukça farklıdır.¹²

X. yüzyılın ilk çeyreğinde Endülüslü Arap şairleri tarafından klasik dönem Arap şiirlerinin yeniden taklit edilmeye başlandığı görülür. Bu "taklit

⁷ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2017), 3/16.

⁸ Kees Versteegh *el-lugatu'l-arabiyetu*, trc. Muhammed Şarkâvî, (Kahire: Meclisu'l-Alâ li's-Sekafeti, 2003), 9.

⁹ Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-ârabî*, (Lübnan: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, 1984), 4/75.

¹⁰ Heykel, *Edebu'l-endlüs*, 81-83, 92-98, 102, 105.

¹¹ Osman Düzgün, "Endülüs'te Ortaya Çıkan Yeni Bir Şiir Türü: Muvaşşaha", 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, ed. Zeki Dilek vd. (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2009), 1/105.

¹² Mehmet Faruk Toprak, "Endülüs Şiirine Genel Bir Bakış", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 32/1-2(1988), 157-163.

hareketi” Cahiliye Döneminde inşâd edilen şiirler ile sınırlı kalmayıp Arap edebiyatının şiir ve nesir türlerinde zirveye ulaştığı Abbasi Dönemi şiirlerini de kapsar. İbn Hâni (ö.362/983), İbn Şüheyd (ö.426/1035) ve İbn Derrâc (ö.421/1030) ve çalışmaya konu olan İbn ‘Abdirabbih (ö. 328/940) gibi şairlerin temsil ettikleri bu döneme “neo-klasik” dönem adı verilir.¹³

XI. yüzyıl şairleri Doğu’yu yani klasik Arap şiirini biçim ve içerik açısından taklit etmenin yanı sıra Endülüs’ün doğal güzelliklerini de tasvir etmiştir. Buna ek olarak şiire üslup ve konu bakımından birtakım yenilikler getirmişlerdir. Taklitten kurtulma dönemi olarak da adlandırılabilen bu dönem şairleri arasında İbn Zeydûn (ö.463/1071) ve İbn ‘Ammâr (ö.479/1086) gibi isimler zikredilebilir.

XII. yüzyıl ile birlikte Endülüslü Arap şairler klasik tarzın hâkim olduğu üsluptan uzaklaşarak müzikal tonun hissedildiği, ahenkli, basit ve anlaşılır lafızlar içeren kendilerine has üsluplar ve içerikler geliştirmişlerdir. Bu şairler arasında İbn Abdûn (ö.529/1134), İbn Hafâce (ö.533/1139), İbn Bakî (ö.540/1145) gibi dönemin önde gelen isimleri sayılabilir.¹⁴

1. İBN ‘ABDIRABBİH’İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. İsmi, Nesebi, Doğumu ve Ailesi

Künyesi Ahmed Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb b. Hudeyrî b. Sâlim el-Kurtubî’dir.¹⁵ İbn ‘Abdirabbih, Emevi halifelerinden Hişâm bin Abdurrahmân bin Muaviye bin Hişâm bin Abdulmelik bin Mervan bin el-Hakem el-Emevî’nin azatlısıdır. Büyük dedesi Sâlim ise Hişâm bin Abdurrahmân ed-Dâhil’in azatlı kölelerinden biridir. Şair, hicri takvimin beşinci ayı olan Cemaziyülevvelin 246/860 yılında Kurtuba’da dünyaya gelmiştir.¹⁶ Şairin hayatı hakkında yeterli kaynağın bulunmaması sebebi ile soyu hakkında ayrıntılı bir bilgi mevcut değildir.

Fakir bir aileye mensup olan İbn ‘Abdirabbih’in şiire olan yeteneği sayesinde zamanla zenginleşmiş ve insanlar arasında bu yönüyle tanınır olmuştur. Öyle ki emirlerin kapıları kendisine ardına kadar açılmış ve çok sayıda kadı, vezir ve vali gibi devlet erkânından ileri gelenlerinin övgüsüne mazhar olmuştur.¹⁷ Kaynaklarda İbn ‘Abdirabbih’in eşine dair herhangi bir bilgi mevcut değilken oğulları ile ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Oğulların-

¹³ Heykel, *Edebu’l-endlüs*, 194.

¹⁴ Ömer Ferrûh, *Târihu’l-edebi’l-‘arabi*, (Lübnan: Dâru’l-İlmi’l-Melâyin, 1985), 5/42-43.

¹⁵ İbnü’l-Faradî, *Târihu’l-ulemâ’i’l-endlüs* (Tunus: Dâru’l Garbi’l İslâmi, 2008),81.

¹⁶ İbn Hallikæn, *Veşey’üti’l-‘ayæn*, thk. İhsan Abbas, (Beyrut: Dâru’s Sadr, 1972), 1/110.

¹⁷ Dâye, *Fi’l-Edebi’l-endlüs*, 300.

dan ilkinin adı Yahya olup babası gibi âlim ve şairdir. Genç yaşta hayatını kaybettiği rivayet edilir. Şairin ikinci oğlunun adı ise Said'dir. O da abisi Yahya gibi âlim ve şairdir. Üçüncü oğlu ise çocukluk çağında vefat etmiştir.¹⁸ İbn 'Abdirabbih'in vefat eden çocukları hakkında yazdığı mersiyeleleri mevcuttur. Bu şiirler 'Mersiye' başlığı altında örneklendirilecektir.

1.2. İbn 'Abdirabbih'in Hocaları ve Öğrencileri

İbn 'Abdirabbih, Endülüste fıkıh ve hadis gibi İslâmi ilimlerin yanı sıra Arap dili ve edebiyatı alanında da ilim tahsil etmiştir. Fıkıh ve Hadis derslerini Endülüsun ileri gelen âlim ve muhaddislerinden Ebû Abdurrahmân Bakî b. Mahled b. Yezîd el-Kurtubîden (ö.276/889) almıştır. Dil ve edebiyata dair bilgisini ise Muhammed b. Abdüsselâm b. Sa'lebe el-Huşenî el-Kurtubîye (ö.286/899) borçludur. İbn 'Abdirabbih Endülüsun ileri gelen âlimlerinin yanı sıra Doğulu âlimlerden de ilim tahsil etmiş olup İbn Kuteybe'nin (ö.276/889) '*Uyûnü'l- Aḥbâr'ını*, Câhiz'in (ö.255/869) '*el-Beyân ve't- Tebyîn'ini*, Müberred'in (ö.286/900) '*el-Kâmil fi'l Edeb* ve '*er-Ravza* adlı eserlerini ve İbnu'l-Mukaffânın (ö.142/759) '*Kelîle ve Dimne'sini* okumuştur.

İbn 'Abdirabbih, çok sayıda hocadan ders almış olmasına rağmen kendisinden ilim tahsil edenlerin sayısı oldukça azdır. Kaynaklarda geçen öğrencileri arasında Emevî halifelerinden Abdurrahmân en-Nâsır (408/1018) ile kendi çocukları Yahya ve Said vardır.¹⁹

1.3. Edebi Kişiliği

İbn 'Abdirabbih fâkih ve âlim olmasının yanı sıra Arap şiirine dair engin bilgiye sahip yetenekli bir şairdir. Çok genç yaşlardan itibaren met-hiye, hiciv, mersiye, tasvir, gazel, ḥamriyât, zühd gibi çeşitli konularda şiirler yazmıştır. Onun bütün şiirlerini müstakil bir divanda topladığı rivayet edilir. İbn 'Abdirabbih bahsi geçen divanını Hakem el-Müstansır el-Emevîye(ö.366/976) sunmuştur.²⁰ Ancak şairin 20 küsur parçadan oluşan bu divânı kayıptır.²¹ Bir rivayete göre Hakem el-Mustansır(ö.366/976) halifeliliği döneminde Kurtuba'da içerisinde 400.000 kitap olan büyük

¹⁸ Muhammed Edib Abdulvâhid Cumrân, *Şîru ibn abdirabbih el-endelusi*,(Obekan Dijital Library, ts.), 20-21.

¹⁹ Cumrân, *Şîru ibn abdirabbih el-endelüs*, 23-26.

²⁰ Ahmed b. Yahyâ ed-Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, thk. İbrahim el-Ebyârî, (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Misrî, 1990), 1/191.

²¹ Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih el-Endelusi, *Divânü ibn abdirabbih*, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1979), 11.

bir kütüphane inşa ettirmiştir.²² İbn ‘Abdirabbih’in şiir dîvânı da bu kütüphanededir.²³ Ancak İbn Ebû Âmir el-Mansûr (ö.392/1002) zamanında Berberîlerin Kurtuba’yı kuşatması esnasında çok sayıda kitap kütüphaneden çıkarılmış, kalanların bir kısmı da Mansur’un genç azatlı kölesi Nâsih’in emri ile satılmıştır. Berberîler Kurtuba’yı ele geçirince de kalan kitaplar onlar tarafından yağmalanmıştır.²⁴ Şairin dîvânı da satılan veya yağmalanan kitaplar arasındadır. *Cezvetü’l Muktebis* adlı kitabın müellifi Humeydî (ö.488/1095) bir kısmı şairin kendi el yazısıyla yazılmış olan dîvânın yirmi cüzden fazlasını gördüğünü söyler.²⁵ Ancak tarihçiler İbn ‘Abdirabbih ve şiirleri hakkında bilgi verirken ne Humeydî’nin bu iddiasına ne de dîvânın o dönemde bahsi geçen kütüphanede var olduğu konusuna değinirler. Şairinin dîvânın tamamına yakını kaybolmuş olmasına rağmen yalnızca çok az bir kısmı bazı edebiyat ve tarih kitaplarında, *el-‘İkdu’l-ferîd* adlı kitap ve diğer bazı kaynak eserlerde yazılı olarak bulunmaktadır.²⁶

Edebiyat araştırmacıları İbn ‘Abdirabbih’in edebi hayatını iki döneme ayırmıştır. Bunlardan ilki gençlik dönemidir ki bu dönemde şairin hayatı zevk-u sefa içerisinde eğlence meclislerinde geçmiştir. Şair gençliğinin bu dönemlerinde gazel, hiciv ve hamriyât şiirleri söylemiştir. Şairin hayatının ikinci evresi ise yaşlılık evresidir. O, hayatının bu döneminde takva ve zühde yönelmiş, gençliğinde yazmış olduğu gazel ve hamriyât türündeki şiirlerini eleştirerek büyük bir pişmanlık duymuş ve adeta tövbe edercesine onları yeniden nazmetmiştir. Bu şiirlerine ‘arındırılmış’ anlamına gelen “الممحصات (el-Mumehḥşât) adını vermiştir.²⁷

Güzel sese ve şarkıya düşkün olan İbn ‘Abdirabbih ciddi bir müzik bilgisine sahiptir. Şüphesiz *‘İkdu’l-Ferîd* adlı kitabına ‘Şarkılar ve Nağmeler’ bölümünü eklemesinin sebebi de müziğe olan düşkünlüğü ve sahip olduğu müzik bilgisidir.²⁸ Güzel ses sahiplerine yazdığı şiirleri de bulunan İbn ‘Abdirabbih bir keresinde Ebû Hafs Ömer b. Kahlil’in cariyesi ‘Mesabih’ adlı

²² Mehmet Özdemir, “Hakem II” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/174.

²³ İbn Abdirabbih, *Dîvânu ibn abdirabbih*, 3.

²⁴ İbn Haldûn, *Târîhu ibn haldûn*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1988), 4/30.

²⁵ Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, *Cezvetü’l-muktebis*, thk. Rûhiye Abdurrahmân es-Suveyfî, (Lübnan: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1997), 1/ 10-11.

²⁶ Dâye, *Fî’l-edebi’l -endeliis*, 300-301.

²⁷ Dâye, *Fî’l-edebi’l -endeliis*, 305.

²⁸ Ahmed b. Muhammed İbn ‘Abdirabbih el-Endelusi, *el-‘İkdu’l-ferîd*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 1983), 5/3.

kadın şarkıcının hoş sesini duymuş ve bunun üzerine bir kâğıt alarak üzerine aşağıdaki beyitleri nazmetmiştir (Basît Bahri):²⁹

مَا كُنْتُ أَحْسَبُ هَذَا الضَّنَّ فِي أَحَدٍ	يَا مَنْ يَضِنُّ بِصَوْتِ الطَّائِرِ الْعَرِيدِ
أَصَعْتُ إِلَى الصَّوْتِ لَمْ يَنْقُصْ وَلَمْ يَزِدْ	لَوْ أَنَّ أُنْمَاعَ أَهْلِ الْأَرْضِ قَاطِبَةً
صَوْتًا يَجُولُ مَجَالَ الرُّوحِ فِي الْجَسَدِ	قَلَّا تَضِنُّ عَلَيَّ سَمْعِي تَقَلَّدَهُ

Ey kuşun şakıma sesini başkalarından esirgeyen kişi, ben böylesi bir sesin hiç kimse de var olacağını düşünmemiştim,

Eğer yeryüzünün tamamı bu sese kulak verseydi ne az ne fazla ona tam da hakkı olan değeri verirdi,

Bedende ruh gibi dolaşıp kulağımı ele geçiren bir sesi benden esirgeme (bırak da onu duyayım),

İbn 'Abdirabbih'in eserlerine gelince onun en meşhur eseri *el-İkdi'l-ferid*'dir. Siyaset, edebiyat, tarih, nevâdir, ahlâk, mizah, nükte, fıkra, mûsiki ve eğlence gibi çeşitli konular hakkında bilgi içeren bu eser bir genel kültür ansiklopedisi mesabesinde ve günümüze tam haliyle ulaşmıştır.³⁰ Şairin bahsi geçen eserinin dışında ona isnat edilen çok sayıda eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki Humeydi'nin gördüğünü iddia ettiği büyük şiir divanıdır. İkinci eseri ise *el-Lubâbu fi'l-ma'rifeti'l-âdâb* adını taşır. Bunlar dışında *el-İrşâduş-şâfi fi'l-luğati*, *Kitâbun fi'l- 'arûz*, *Ahbaru fuğahâ-i Kurtuba* adlı eserlerde şaire isnat edilmektedir.³¹

1.4. Vefatı

İbn 'Abdirabbih hicri ayların beşincisi olan ve miladi olarak mart ayına tekabül eden cemaziyelevvel'in 18. günü 328/940 yılında vefat etmiştir. Pazar günü vefat etmiş olup salı günü Kurtuba'da bulunan Ben-i Abbas mezarlığına defnedilmiştir.³² Vefatına kadar ki sürede daha evvelden hocalığını yaptığı halife Abdurrahman en-Nâsır'ın (ö.350/961) yanında kalmıştır.³³ Ölümünden kısa bir süre önce felç geçiren³⁴ şair, bu sıkıntılı günlerine işa-

²⁹ Dâye, *Fi'l-edebi'l- endelüs*, 300-306.

³⁰ Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İbn Abdürabbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19/281.

³¹ Cumrân, *Şi'ru ibn abdirabbih el- endelusi*, 32-35.

³² Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih el-Endelusi, *Divânu ibn abdirabbih meâ dirâsetin lihayâtihî ve şîrihi*, thk. Muhammed el-Tancı, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993), 19.

³³ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l- arabî*, (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 8/189.

³⁴ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-edeb fi snâati edebiyât ve İnşâi luğati'l- 'arab*, (Mısır:

ret eden bir şiir yazmıştır. Şairin vefatından 10 gün evvel yazılmış olduğu rivayet edilen bu şiiri şöyledir (Tavîl Bahri):³⁵

طَوَيْتُ زَمَانِي بُرْهَةً وَطَوَانِي	كَلَانِي لِمَا بِي عَاذِلِي كَفَانِي
وَصَرَفَانِ لِأَيَّامِ مُعْتَمَرَانِ ³⁶	بَلَيْتُ وَأَبْلَتِي اللَّيَالِي وَكَرَهَا
وَعَشْرَ أَنْتَ مِنْ بَعْدِهَا سَنَانِ	وَمَا لِي لَا أَبْلَى لِسَبْعِينَ حِجَّةً
وَدَوْنَكُمْ مَنِّي الَّذِي تَرِيَانِ	فَلَا تَسْأَلَانِي عَنْ تَبَارِيحِ عَلِي
وَلِي مِنْ ضَمَانِ اللَّهِ خَيْرُ ضَمَانِ	وَلِي بِحَمْدِ اللَّهِ رَاحَ لِفَضْلِهِ
إِذَا كَانَ عَقْلِي بِأَقْيَا وَلِسَانِي	وَكَسْتُ أَبَالِي مِنْ تَبَارِيحِ عَلِي
فَلَا صَارِي فِيهَا وَذَاكَ سِنَانِي	هُمَا مَا هُمَا فِي كُلِّ حَالٍ تُلْمُ بِي

Siz ikiniz bırakın beni kendi halime, ne diye beni kınayıp duruyorsunuz? Yetti bana! Vaktimin bir kısmını doldurdum, geri kalan vakit de artık tamam oldu,

Ben yıprandım, geceler ve gecelerin arka arkaya geçip gitmesi beni yıprat-tı. Geceler ve gecelerin arka arkaya geçip gitmesi yine peşi sıra dönüp duran günlerimi tüketti,

Yetmiş yıl üzerine 10 yıl geçti ve sonra iki yıl daha, peki ben neden hâlâ yok olup gitmedim?

(Beni kınayan) siz ikiniz hastalığımın verdiği acıları bana sormayın, ben-de gördüklerinizi zihninize iyice yerleştiriyorsunuz zaten,

Ben Allah'a hamt ederek O'ndan yardımını istiyorum, güvencelerin en ha-yırlısı olan Allah'ın güvencelerinden bir güvencem var,

Aklım ve dilim sağlam kalırsa eğer hastalığımdan ötürü çektiğim acılara aldırmam,

Başıma gelen her durumda o ikisi benim keskin kılıcım ve mızrağım olu-verir,

Şairin şiirine ikil formunda bulunan 'كَلَانِي' (Beni bırakın iki kişi) ke-

Mektebetu'l-Ticâriyyetu'l-Kûbrâ, 1969), 175

³⁵ Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, 193.

³⁶ مُعْتَمَرٌ kelimesi "ziyaret etmek" anlamına gelen اعْتَمَرَ fiilinin ism-i faili olup "ziyaret eden kişi" anlamına gelmektedir. Yukarıdaki beyitte şair tükenen gün ve gecelerinden bahsetmektedir. Dolayısıyla "ard arda tükenen günler ve geceler" anlamını elde etmek için مُعْتَمَر yerine "ard arda, peşi sıra" anlamındaki مُتَمَر kelimesinin kullanılması daha uygundur. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda bahsi geçen kelime yazım hatası olması muhtemeldir.

limesi ile başlaması klasik Arap kasidesinin genel özelliklerinden olup ilk kez İmruülkays(ö.545) tarafından kullanılmıştır:³⁷

قَفَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ بِسِقْطِ اللّوِي بَيْنَ الدُّخُولِ فَحَوْمَلٍ

Siz ikiniz durun da ağlayalım sevgilinin ve onun ed-Dahûl ile Havmel arasındaki Sıktu'l-Livâda bulunan yurdunun hatırasına.

2. İBN 'ABDIRABBİH'İN ŞİİRLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR

2.1. Ĥamriyât

Şarap/İçki Cahiliye Dönemi şairleri tarafından da tasvir edilmesine rağmen özellikle Abbasi dönemi şairlerinden Ebû Nuvâs (ö.198/813[?]) ve Beşşâr b. Burd'un (ö.167/783-84) şiirleri ile müstakil bir tür haline gelmiştir.³⁸

İbn 'Abdirabbih ĥamriyât türü şiirlerinde tıpkı Abbasi Dönemi şairleri gibi içkiyi, içki kadehini, sâkiyi ve içki sofralarını tasvir eder. Şairin sâkiyi tasvir ettiği ĥamriyât türündeki bir şiiri şöyledir (Ĥafif Bahri):³⁹

بِذِمَامِ الْمَوَى أَمْتُ إِلَيْهِ وَحُكْمِ الْعَقَارِ أَقْضَى عَلَيْهِ
بِأَبِي مَنْ زَهَا عَلَّنِي بِوَجْهِ كَادَ يَدْمَى لَمَّا تَطَرْتُ إِلَيْهِ
كُلَّمَا عَلَّنِي مِنَ الرَّاحِ صِرْفًا عَلَّنِي بِالرُّثَابِ مِنْ شَفْتَيْهِ
نَسَاوَلُ الْكَأْسَ وَأَسْتَمَالَ بِلِحْظِ فَسَقْتَنِي عَيْنَاهُ قَبْلَ يَدَيْهِ

Aşk uğruna ona bağlanırım, şarabın hükmü ile de onun üstesinden gelirim,

Babama yemin olsun ki böbürlenen kişi (bana karşı övünen kişi) ne zaman baksam neredeyse kan akacak gibi duran yüzü ile sarhoş eder beni,

Her ne zaman su katılmamış şaraptan bir yudum alsam sarhoş olurum ve hatta içenin dudağından süzülen şarap dahi sarhoş eder beni,

Kadehi uzatıp eğildiğinde öyle bir bakışı var ki sanki şarabı elinden önce gözleri verir,

³⁷ Hüseyin Hüseyin Ma'addi, *Ravâi'ş-şiri'l- câhili*, (Mısır: Dâru'l-İlûlûd, 2011), 149.

³⁸ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, 3/149-150.

³⁹ Ebû Mansûr es-Seâlibi, *Yetimetü'l-dehr fi mehâsini ehli'l- 'Asr*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983) 2/7.

2.2. Gazel

Kadınlar ile âşıkane yarenlik etmek anlamına gelen gazel edebi bir terim olarak özellikle aşk ve kadından bahseden şiirler için kullanılır.⁴⁰ Arap şiirlerinin çoğunda “kadın güzelliği” nin, kadına duyulan aşkın, ondan ayrılmaktan ötürü duyulan hüznün tasvir edildiği görülür.⁴¹ Bu bakımdan “kadın” ve “kadın güzelliği”nin Arap şairlerinin duygu dünyalarında büyük bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İbn ‘Abdirabbih’in şiirlerinde özellikle de gençlik döneminde nazmettiği şiirlerinde gazel türü oldukça fazla yer tutar ve bu türdeki şiirlerinin sayısı diğer şiir türlerine nispeten daha fazladır. Gazel türünde kaleme aldığı şiirleri uzun ve çok fazla dörtlükten oluşmaktadır. Gençlik döneminde basit bahrinde yazdığı bir gazeli şöyledir (Basit Bahri):⁴²

هَيْهَاتَ أَبَىٰ عَلَيْكَ اللَّهُ وَالْقَدَرُ	هَلَّا ابْتَكَّرْتَ لِبَيْنِ أَنْتَ مُبْتَكِرُ
حَتَّىٰ رَأَىٰ لِي فِيكَ الرِّيحَ وَالْمَطَرُ	مَا زِلْتُ أَبْكِي حَذَارَ الْبَيْنِ مُلْتَهِفًا
نِيرَانَهَا بِغَلِيلِ الشَّقِيقِ تَسْتَعِيرُ	يَا بَرْدَهُ مِنْ حَيَا مُزِنٍ عَلَىٰ كَبِيدِ
حَتَّىٰ أَرَاكَ فَأَنْتِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ	أَلَيْتُ أَلَا أَرَىٰ شَمْسًا وَلَا قَمَرًا

Sabah erkenden ayrılık niyeti ile yola çıksaydın ya, ne yaparsan yap boş Allah'ta kader de seni bundan alıkoydu,

Hâlâ ayrılık korkusuyla içim yanarak ağlıyorum öyle ki seni kaybettiğim için rüzgâr ve yağmur bile bana acıdı,

Ey hasretten susamış gönle yağmur gibi su serpip serinleten,

Seni gördükten sonra ne güneşe ne de aya bakmaya tenezzül etmedim çünkü sen güneş ve ay'sın.

وَهَلْ تُطِيقُ وَدَاعًا أَيُّهَا الرَّجُلُ؟	وَدَعْ هُرَيْرَةَ إِنَّ الرَّكْبَ مُرْتَحِلٌ
---	--

İbn ‘Abdirabbih yukarıdaki şiirine sevgilisinden ayrılmaktan ötürü duyduğu acının tasviri ile başlar. Onun bu şiiri ayrılık konusunu işlemeşi bakı-

⁴⁰ Demirayak, *Arap edebiyatı tarihi*, 3/142.

⁴¹ Mustafa Muhammed es-Suyûfî, *Târîhu'l-edebe fi'l 'asri'l- câhili* (Mısır: Dâru'd-duveliyye li'l-İstismârât es-Segâfiyye, 2008), 100.

⁴² Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, 192.

mından Cahiliye Dönemi şairlerinden el-Aşa'nın (ö.629) kasidesinin nesib bölümü ile benzerlik gösterir:⁴³

Hureyra'ya veda et, göç yola koyuluyor. Peki, vedaya gücün yeter mi?

Cahiliye Dönemi şairlerinden İmruülkays'ın ayrılık acısı ile döktüğü gözyaşını tasvir ettiği dizeleri de konu bakımından İbn 'Abdirabbih'in şiiri ile benzerlik gösterir:⁴⁴

كَأَنِّي عَدَاةَ الْبَيْنِ يَوْمَ تَحَمَّلُوا لَدَيَّ سُمَّرَاتِ الْحَيِّ نَاقِفٌ حَنْظَلِ

Göçlerini yükledikleri günkü ayrılık sabahında ben, âdeti bölgenin ağaçlarının yanında Ebucehil karpuzu oyar gibi (gözyaşı döküyor) idim.

İbn 'Abdirabbih sevgiliyi ay ve güneşe benzetip aşk'ı ölüm tasavvuru çerçevesinde ele aldığı gazel türündeki bir başka şiirinde ise şöyle der (Recez Bahri):⁴⁵

لَمْ أَدْرِ جِنِّي سَبَانِي أَمْ بَشَرٌ أَمْ شَمْسٌ ظَلَمْتُ أَشْرَقَتْ لِي أَمْ قَمُرٌ
أَمْ نَاطِرٌ يَهْدِي الْمَتَابِيَا طَرْفُهُ حَيِّي كَانَ الْمَوْتُ مِنْهُ فِي النَّظَرِ
يُحْيِي قَتِيلًا مَا لَهُ مِنْ قَاتِلٍ إِلَّا سِهَامَ الطَّرْفِ رِيَشَتْ بِالْحَوَرِ
مَا بَالُ رَسْمِ الْوَصْلِ أَضْحَى دَائِرًا حَيِّي لَقَدْ أَذْكَرْتَنِي مِمَّا دُتُّرَ

Beni tesiri altında bırakan cin midir yoksa insan mı bilmiyorum. Yahut öğle vakti benim için doğan güneş ya da ay' mı?

Yoksa tek bir bakışıyla kendisinden ölüm gelen bakışların sahibi mi?

O bakış ki ucunda gözlerin karasından bir tüy taşıyan okla öldürdüğünü aynı bakışla yeniden diriltir,

Hiçbir iz kalmamış olmasına rağmen yokluğunun dahi bana onu hatırlatması ne garip!

Arap şiirinde özellikle Cahiliye Dönemi Arap şiirinde sevgilinin ay ve güneşe benzetilmesi sık rastlanılan bir tasvir biçimidir. ⁴⁶

⁴³ Demiryak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, 1/144.

⁴⁴ Ma'addi, *Ravâi'ş-şi'ri'l- câhili*, 149.

⁴⁵ İbn 'Abdirabbih, *Divânu ibn abdirabbih me'a dirâseti lihayâtihi ve şi'rihi*, 25.

⁴⁶ Fuad Yusuf İsmail İştıyye, *el-Şameru fi'ş-şi'ri'l-câhili* (Filistin: Najah Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010),1.

2.3. Mumeḥḥaşât

İbn ‘Abdirabbih gençlik dönemlerinde nazmetmiş olduğu gazel türü şiirlerinin sevgiliye duyulan aşk ve özlem konularını barındıran bölümlerini çıkarıp yerine zühd ve öğüt içerikli bölümler koymak sureti ile değiştirerek tövbe eder. Bu tür şiirler yazmaktan ötürü pişmanlık duyan ve hatasını telafi etmeye çalışan şair aynı yöntemle dinî değerler ile çelişen şiirlerini de kendi tabiri ile temizlemiş olur.⁴⁷ İbn ‘Abdirabbih’in bu türdeki şiirlerine ‘arındırılmış’ veya ‘temizlenmiş’ anlamına gelen “المُحَصَّات” (el-Mumeḥḥaşât) adı verilir. Şairin çok sayıda Mumeḥḥaşât konulu şiiri vardır. Örneğin gençlik döneminde nazmettiği ve “*Sabah erkenden ayrılık niyeti ile yola çıksaydın ya*” dizeleri ile başlayan gazelinin Mumeḥḥaşâtı şöyledir (Basît Bahri):⁴⁸

وَلَا يُقْضَىٰ لَهُ مِنْ عَيْشِهِ وَطَرُ	يَا عَاجِزًا لَيْسَ يَعْفُو حِينَ يَفْتَدِرُ
عَنْ الْحَقِيقَةِ وَاَعْلَمَ أَنَّهَا سَقَرُ	عَايِنُ بِقَلْبِكَ إِنَّ الْعَيْنَ غَافِلَةٌ
لِلظَّالِمِينَ فَلَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ	سَوْدَاءُ تَتَفَرُّ مِنْ غَيْظٍ إِذَا سَعِرَتْ
وَشَقْوَةٌ بِنَعِيمٍ سَاءَ مَا تَجْرُوا	إِنَّ الْكَاذِبِينَ اشْتَرَوْا دُنْيَا بَآخِرَةٍ
مَاذَا الَّذِي بَعْدَ شَيْبِ الرَّأْسِ تَنْتَظِرُ؟	يَا مَنْ تَلَهَّى وَشَيْبُ الرَّأْسِ يَنْدُبُهُ
لَكَانَ فِيهِ عَنِ اللَّذَاتِ مُرَدَّجَرُ	لَوْ لَمْ يَكُنْ لَكَ غَيْرَ الْمَوْتِ مَوْعِظَةٌ
«هَلَّا ابْتَكْرَتَ لِبَيْنِ أَثْتِ مُبْتَكِرُ»	أَنْتَ الْمَقُولُ لَهُ مَا قُلْتَ مُبْتَدَأًا:

Bugün güçsüz durumda olup elinden bir şey gelmeyen kişi sen zamanında güç yetirebiliyorken bütün günahları işledin,

Gözün hakikatten gafil olduğunu kalbinle idrak et ve o hakikatin de cehennem olduğunu bil,

Cehennem ateşi günah işleyip kendilerine zulüm edenler için öfke ile solur ve artık onlar için ne bir kurtuluş ne de bir sığınak vardır,

O günahkârlar ki ahiret karşılığında dünyayı, iyi olan ile kötü olanı satın aldılar, bu alışveriş onlar için ne kötüdür,

Ey gününü eğlenerek geçiren ve beyazlamış saçlarının ona ağladığı kişi, bu beyazlamış saçtan sonra seni ne bekler bilir misin?

⁴⁷ Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, 192.

⁴⁸ Dâye, *Fî'l-Edebi'l -endeliis*, 306.

Eğer senin için ölümden başka bir öğüt yoksa şayet bil ki ölüm seni bu dünya lezzetlerinden alıkoyacak,

Söylediklerimin muhatabı “Sabah erkenden ayrılık niyeti ile yola çıksaydın ya” diye şiirine başlayan işte o sensin,

Şair dördüncü beyitte bakara suresinin 16.ayetinden iktibas yapmıştır.⁴⁹ Cahiliye Dönemi şairleri özellikle hikmet konulu şiirlerinde mesellerden ve özlü sözlerden alıntı yapmayı gelenek haline getirmiştir. Ancak İslami dönem ile birlikte Müslüman olan şairler şiirlerinde Kur’ân ayetlerinden ve Peygamber(s.a.v.) sözlerinden iktibas yapmaya daha çok rağbet göstermiştir.

Şairin gençlik döneminde içki ve eğlence meclislerinde zevk-u sefa içerisinde geçirdiği hayatını ölüm gerçeğine vurgu yaparak eleştirdiği başka bir şiiri ise şöyledir (Vâfir Bahri):⁵⁰

وَأَنْتَ مِنَ الْهَالِكِ عَلَى شَفِيرٍ؟	أَتَلَّهُو بَيْنَ بَاطِيَةٍ وَزَيْرٍ
يُؤَدِّيهِ إِلَى أَجَلٍ قَصِيرٍ	قَيًّا مَنْ غَرَّهُ أَمَلٌ طَوِيلٌ
تُرِيكَ مَكَانَ قَبْرِكَ فِي الْقُبُورِ؟	أَتَفْرَحُ وَالْمَنِيَّةُ كُلَّ يَوْمٍ
فَلِإِنَّ الْحُزْنَ عَاقِبَةُ الْغُرُورِ	هِيَ الدُّنْيَا، فَإِنْ سَرَّتْكَ يَوْمًا
كَعَارِيَةٍ تَرُدُّ إِلَى الْمَعِيرِ	سَتُسَلَبُ كُلُّ مَا جُمِعَتْ مِنْهَا

Ölüme bu kadar yakinken müzik ve içki kadehleriyle gününü gün mü ediyorsun?

Ey uzun emelin kendisini tuzağa düşürüp de kısa bir hayata(ömre) sürüklediği kişi,

Ecel seni her gün yoklayıp kabrinin yerini sana gösterirken sen hala seviyor musun?

Gününü zevk-u sefa içerisinde geçirsen de sonunun hüzüün olduğu dünya hayatı işte böyledir,

Dünya hayatında biriktirdiğin her şey senden geri alınacak tıpkı alacaklıya ödünç verdiğinin geri gelmesi gibi,

⁴⁹ {أَلَمْ يَكُنْ مِنَ الَّذِينَ اسْتَرَفُوا بِالضَّلَالَةِ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبَحَتْ تِجَارَتُهُمْ}

⁵⁰ İbn Abdірabbіh, *Divānu ibn abdirabbіh*, 77-78.

2.4. Methiye (Övgü)

Arapça karşılığı ‘المدح’ (el-Medḥu) olan bu kelimenin sözlük anlamı “güzel övgü”dür.⁵¹ Edebi anlamda medih ise bir kimseye takdirlerini sunmak veya teşekkür etmek ve maddi bir çıkar elde etmek amacıyla genellikle ferde yönelik güzel sıfat ve meziyetlerin anlatıldığı şiirlere verilen addır.⁵² Arap Edebiyatının ilk dönemi olan Cahiliye Devrinde klasik kasidenin konularından biri olan bu tür Hire hükümdarları ile yakın ilişkiler kuran Nâbîga ez-Zübyanî (ö.545) ve el-A’şa gibi cahiliye dönemi şairlerinin elinde müstakil olarak işlenmiştir.⁵³ Bu iki Cahiliye şairi yazmış oldukları methiye şiirleri ile kazanç elde etmeyi hedeflemişler ve bunun bir neticesi olarak da övgü şiirlerinde aşırıya giderek doğruluk ve samimiyetten uzaklaşmışlardır. Bu yönüyle Nâbîga ez-Zübyanî ve el-A’şa’nın elinde methiye türü şiir ticari bir meta ’ya dönüşmüştür.⁵⁴

İbn ‘Abdirabbih’in methiye türündeki şiirlerine gelince bu tür onun şiirlerinin başlıca konusunu temsil eder. Şiirde kazanç sağlayan bir şair olduğu için methiyelerinde övülen kişide olmayan hasletleri abartarak sunmuş ve övgüde aşırıya gitmiştir. Mervânî emirlerinden Emir Muhammed (ö.238-273), Emir Munzir (ö.275), Emir Muhammed (ö.300) ve Abdurrahmân en-Nâsır’ın (ö.350/961) hilafet dönemlerine erişmiş olması ve methiyelerinde kazanç sağlama amacı gütmesi onun devlet erkânı ile yakın ilişkiler kurmasına sebep olmuştur. Onlarla olan bu yakın ilişkilere işaret eden birkaç methiyesi vardır. Bu methiyelerinde onların ibn Abdirabbih’e olan güveni ve İbn Abdirabbih’in de onlara olan sevgisi ve inancı dikkat çeker. Onun Endülüs Emevî Devleti halifelerine yazdığı methiyelerinin yanı sıra dönemin önde gelen komutanlarına, vezirlerine ve fakihlerine yazdığı methiyeleri de bulunmaktadır. İbn Abdirabbih’in Abdülmelik b. Mervân’ın (ö.86/705) komutanı olan İbrahim b. Haccâc’a (ö.298/911) yazdığı methiyesi şöyledir (Vâfir Bahri):⁵⁵

وَمِنْ فَايِضِ الدُّمُوعِ لَهُ مِدَادُ
عَلَى كَبِدِي وَيُؤَمِّلِيهَا السُّهَادُ

كَتَابُ الشُّوقِ يَطْوِيهِ الْفُؤَادُ
تَخُطُّ بَدُّ الْبُكَاءِ بِهِ سَطُوراً

⁵¹ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, thk. Ahmed Abdulgafûr, (Beyrut: Dâru'l- İlmîye Li'l-Melâyîn, 1990), 1/403.

⁵² İsmail Durmuş, “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/406.

⁵³ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, 1/130.

⁵⁴ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, 1/92.

⁵⁵ Dâye, *Fi'l-edebi'l -endelüs*, 302.

وَكَيْفَ بِي فَوَادٌ مُسْتَطِيرٌ
 أَمِنْ مِمَّنْ يَكُونُ الْجُودَ خِلْوًا
 لَمَنْ لَا يَسْتَطِيرُ لَهُ فَوَادٌ
 وَمِدْحَتُهُ رِبَاطٌ أَوْ جِهَادٌ
 وَإِبْرَاهِيمَ حَاتِمَهَا الْجَوَادُ
 وَمَا فِي التَّخْلُفِ عَنْهُ عُدْرًا

Gönlümün katlayıp dürdüğü özlem mektubuna sel olup giden gözyaşları mürekkep oldu,

Ona ağlayanın eli bağrıma satırlar çizdi ve onun üzerini dolduran da uykusuz geçirdiğim gecelerdi,

Bende hasretten yanan bir gönül varken- ki hasretten tutuşmayan kimse- de gönül olur mu?

İbrahim cömertlikte Hâtim et-Tâî'ye denk iken nasıl olurda cömertlik bereketten mahrum kalır,

Onu ziyarette, ziyaret edeni için hac, onu övmekte ise cihat sevabı vardır, Bineğim ve aزیğım varken onu ihmal edip ziyaretine gitmemekte hiçbir mazeret de yoktur,

İbn 'Abdirabbih, yukarıdaki methiyesinde İbrahim b. Haccâc'ı ziyaret etmeyi hac görevinin ifasına ve onu övmeyi de cihat sevabına benzeterek övgüde aşırıya kaçmıştır. Yukarıdaki şiirde dikkat çeken başka bir nokta ise İbn 'Abdirabbih'in, İbrahim b. Haccâc'ı cömertlikte Hâtim et-Tâî'ye (ö.578[?]) benzetmiş olmasıdır. Hâtim et-Tâî Cahiliye Döneminde yaşamış, cömertliği ve misafirperverliği ile tanınmış bir şairdir. Öyle ki onun bu özelliği 'Hâtim'den daha cömert' (أَجُودٌ مِنْ حَاتِمٍ) şeklinde darb-ı mesel haline gelmiştir.⁵⁶ İbn 'Abdirabbih'in cömertlik, cesaret ve halkın güvenliği- ni sağlama gibi konularda Endülüs hükümdarlarından Abdurrahmân en-Nâsir için nazmettiği methiyesi şöyledir (Kâmil Bahri):⁵⁷

يَا بَنَ الْخَلَائِفِ وَالْعَلَا لِلْمُعْتَلِي
 نَوَّهْتَ بِالْخُلَفَاءِ بَلْ أَخْمَلْتَهُمْ
 وَالْجُودُ يُعْرِفُ فَضْلُهُ لِلْمُفْضِلِ
 حَتَّى كَأَنَّ نَيْلَهُمْ لَمْ يَنْبُلِ
 مِنْ فِعْلِهِمْ فَكَأَنَّهُ لَمْ يُفْعَلْ
 أذْكَرْتَ بَلْ أَنْسَيْتَ مَا ذَكَرَ الْأُلَى

⁵⁶ Süleyman Tülüçü, "Hâtim et-Tâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/472-473.

⁵⁷ Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih el-Endelüsî, *el-'İkdu'l-ferîd*, thk. Abdulmecîd Terhîni, (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 5/241; İbn 'Abdirabbih, *Divânu ibn abdirabbih meâ dirâseti lihayâtihi ve şi'rihi*, 32; İbn Abdirabbih, *Divânu ibn abdirabbih*, 142.

وَأَتَيْتَ آخِرَهُمْ وَشَأُوكَ فَأَيْتَ
 الْآنَ سُمِّيتِ الْخِلَافَةَ بِسِمِهَا
 تَأْيِي فَعَالِكَ أَنْ تُقِرَّ لِأَخِرٍ
 لِلْآخِرِينَ وَمُدْرِكَ لِأَوَّلٍ
 كَالْبَدْرِ يُقَرَّنُ بِالسَّمَكِ الْأَعْرَلِ
 مِنْهُمْ, وَجُودُكَ أَنْ يَكُونَ لِأَوَّلٍ

Ey Halifelerin oğlu, yücelik onu taşıyabilene yakışır, cömertliğin fazileti de yapandan bilinir,

Halifelik makamını yücelttin, senden önce gelen halifeleri de kıymetsizleştirdin öyle ki sanki asilzade değillermiş gibi,

Hatırlattın (halifelik makamına yakışanı) ve unutturdun ilklerin yaptıkları işlerden zikredilenleri sanki hiç yapmamışlar gibi,

Onların sonuncusu olarak geldin ancak sonuncuları geçtin ve ilklere yettiğin,

İşte şimdi hilafet adına yakışır oldu ve aşikâr oldu tıpkı gökyüzünde parlayan Ay gibi,

Sen yaptığın işlerle ve cömertliğinle diğerlerini geride bırakarak ilk sırada yer aldın,

Endülüs Devleti’ni savunmasız gökyüzüne benzeten İbn ‘Abdirabbih, Abdurrahmân en-Nâsır’ın hilafete geçmesi ile birlikte bu devletin artık güvende olacağına işaret ederek, Halife Abdurrahmân’ın güzel hasletlerine özellikle de cömertliğine dikkat çekmiştir.

2.5. Hiciv (Yergi)

Hiciv kelimesinin Arapça karşılığı “الهجاء” (el-Hicâu)’dur. “Hakaret etmek, ayıpların saymak” anlamına gelir ve bu daha çok şiir vasıtası ile gerçekleştirilir.⁵⁸ Hiciv Arap şiirinin en eski türlerindedir. Önceleri birbirlerini lanetleyen ve kınayan kişiler ile sınırlı olan bu tür daha sonraları şairler tarafından kabileler arası savaşlarda tıpkı bir silah gibi kullanılmaya başlanmıştır. İslami dönemde ise Mekkeli ve Medineni şairlerin birbirlerini hicvettikleri görülür ancak bu şiirlerin sayısı oldukça azdır.⁵⁹ Emevîler ve Abbasiler Döneminde sosyal ve siyasal değişimler ve karışıklıklar bu türü beslemiştir.

İbn ‘Abdirabbih’in hiciv türündeki şiirleri diğer türlere nispeten sayıca azdır. Hicivlerinin hedefi kötü huy sahibi arkadaşları ve cimri olan kimse-

⁵⁸ Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye, Mu'cemu'l- vasit, (Kahire: Dâru'd-Dâye, 1960), 1031.

⁵⁹ Dayf, Târihu'l-edebi'l-'arabi, 8/222.

lerdir. Cimri olan bir kimseyi alaycı bir üslupla hicvettiği bir şiiri şöyledir (Seri' Bahri):⁶⁰

عُنُوتَانِهَا بِالْبُخْلِ مَخْتُومٌ	صَحِيفَةً طَابَعُهَا اللُّومُ
والمُطْلُ والتَّسْوِيفُ واللُّومُ	أَهْدَاكُهَا وَالخُلْفُ فِي طَيْهَا
رَجَسٌ، وَمَنْ عَرَفَتْهُ شُومٌ	مَنْ وَجَّهَهُ نَحْسٌ وَمَنْ قَرَّئَهُ
فَخُبْرُهُ فِي الجَوْفِ هَاضُومٌ	لَا تَخْتَضِمْ إِنْ كُنْتَ ضَيْفًا لَهُ
فَهُوَ بِلَحْظِ العَيْنِ مَكْلُومٌ	تَكْلِمُهُ الأَلْحَاطُ مِنْ رِقَّةٍ
فَلِإِنَّهُ بِالْجُوعِ مَآدُومٌ	لَا تَأْتِدِمُ شَيْئًا عَلَى أَكْلِهِ

*Bir sayfa ki ayıplama üzerine, bu sayfanın zarfı da cimrilik ile mühürlü,
İçinde sözünde durmama, alacaklısı olunan hak, savsaklama ve kötülük var,
Yüzünde uğursuzluk, yakınlığında pislik ve dilinde kötü söz olan kişi,
Eğer ona misafir olursan ekmeğini hazmedemezsin, hazmını kolaylaştı-
ran bir şey olmadan,*

*Keskin bakışlarla bakar (sen onun ekmeğini yerken) ve o bakışlarla yaralar,
Yiyeceğine ondan katık olarak hiçbir şey alamazsın çünkü açlık onun ka-
tığıdır,*

Ayıp ve kusurları tespit etme yeteneğine sahip olan şair bu kusurlardan açık açık bahsetmek istemediği zaman telmih yolu ile gönderme yaparak hiciv ederdi. Bunun neticesinde de hem maddi hem de manevi olarak iste-
diğine ulaşırdı. Hiciv ederken son derece taşkın bir üslup kullanırdı. Bir hü-
kümdardan mahkûmu hapisten çıkarmasını istediği ve bunu yaparken de
onu açık açık tehdit ederek hicvettiği bir şiirinde şöyle der (Kâmil Bahri):⁶¹

أَوْ أَنْ يَكُونَ مِنَ الرَّمَانِ مُجِيرًا	حَاشَا لِمِثْلِكَ أَنْ يَفُكَّ أَسِيرًا
سُودًا وَصَكَّتْ أَوْجُهًا وَصُدُورًا	لَيْسَتْ قَوَافِي الشَّعْرِ فِيكَ مُدَارِعًا
وَيَلَّا عَلَيَّكَ! مَدَائِحِي وَتُبُورًا	هَلَّا عَطَفْتَ بِرَحْمَةٍ لَمَّا دَعَتْ
مَا كَانَ عِنْدَكَ حَاتِمٌ مَذْكُورًا!	لَوْ أَنَّ لَوْمَكَ عَادَ جُودًا عَشْرَةَ

⁶⁰ İbn Abdірabbіh, *Divānu ibn abdirabbіh*, 159-160; Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbіh el-Endelusi, *el-İkdu'l-ferid*, thk. Abdulmecid Terhini, (Beirut: Dārü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 7/217.

⁶¹ Dāye, *Fi'l-edebi'l-Endelüs*, 307.

Hâşâ, senin gibisi yoktur bu zamanda koruyup kollamakta ve esir olanı özgür bırakmakta,

Senin için yazdığım şiirin kafiyeleri kapkara bir zırh giydi ve yüze ve göğse sert darbeler indirdi,

Kafiyeler seni çağırdığında çabuk bağışlama ile (mahkûmu) önlerinde eğil yoksa methiyelerim yok olur gider işte o zaman vay haline,

Eğer seni kınayanlara karşı onda biri de olsa cömertlikle geri dönseydin bahsedilen 'son' seni bulmazdı,

2.6. Mersiye (Ağıt)

Mersiye kelimesinin Arapça karşılığı 'الرِّثَاءُ' (er-Risâu) olup sözlükte 'ölünün ardından gözyaşı dökmek' ve 'ölen kişinin ardından iyiliklerini birer birer saymak' anlamlarına gelmektedir.⁶² İnsanoğlunun ilk söylediği şiirin mersiye olduğu en eski mersiyenin de Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem tarafından söylenildiği anlatılır. Arap edebiyatında ise ölen yakınlarının ardından elbiselerini parçalayarak ve yüzlerini yırtarak ağıt yakan kadınların secîli sözleri bu türün ilk örnekleri sayılabilir. Bu secîli sözler nazm edilerek bugün bilinen mersiye türü ortaya çıkmıştır.⁶³ Mersiye türünün üç temel bölümü vardır bunlardan ilki ölenin ardından tutulan yas, ikincisi ölen kişiye ağlamak, üçüncü ve son bölümü ise ölen kişinin iyilik ve faziletlerini saymaktır.⁶⁴ İslam dini ile birlikte mersiyenin elbiseler parçalanarak ve bedene zarar verilerek icra edilmesi ve buna ek olarak kadere isyan edilmesi yasaklanmıştır.⁶⁵ Bu yasaklardan sonra mersiye türü ölen kişilerin iyiliklerinden bahsetmeye devam etmiş ve ölüm hakikatine dikkat çekmiştir.

İbn 'Abdirabbih'in mersiye türündeki şiirlerine gelince şairin bu türdeki şiirleri oldukça azdır. Öyle ki sayıları yedi kasideyi geçmez. Daha evvelden bahsi geçtiği üzere onun Yahya isimli oğlu gençlik çağında vefat etmiştir. İsmi bilinmeyen en küçük oğlu ise çocukken bir hastalığa yakalanır. Çağırılan doktor iyileşmesinin imkânsız olduğunu söyleyince İbn Abdirabbih'in dilinden şu beyitler dökülür (Tavîl Bahri):⁶⁶

⁶² Mecmau'l-lugati'l-arabiyye, Mu'cemu'l- vasit, (Kahire: Dâru'd-Dâye, 1960),374.

⁶³ Mehmet Faruk Toprak, "Mersiye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/215-217.

⁶⁴ Dayf, Târihu'l-edebi'l-'arabi, 8/323.

⁶⁵ Kenan Demirayak, Arap Edebiyatı Tarihi, 2/111.

⁶⁶ Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih el-Endelusi, el-'İkdu'l-ferid, thk. Abdulmecid Terhîni, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 3/182.

بُنِّي لَعْنِ أَعْيَا الطَّيِّبِ ابْنِ مُسْلِمٍ
 لَأَبْتَهَلْنَ تَحْتَ الظَّلَامِ بِدَعْوَةٍ
 ضَنَاكَ وَأَعْيَا ذَا السَّبَانِ الْمُسَعِّ
 لَهَا شَافِعَ مِنْ عَبْرَةٍ وَتَضْرِعُ
 مَتَى يَدْعُهَا دَاعٍ إِلَى اللَّهِ يُسْمَعُ
 فَرَعْتُ بِكَرْبِي إِنَّهُ خَيْرٌ مَفْرَعُ
 وَمَا لِي شَفِيعَ غَيْرِ فَضْلِكَ فَاشْفَعُ
 إِلَى فَارِجِ الْكَرْبِ الْمُجِيبِ لِمَنْ دَعَا
 فَيَا خَيْرَ مَدْعُوٍّ دَعْوَتِكَ فَاسْتَمِعْ

*Ey oğulcuğum Müslüman oğlu tabip ve benim bu secîli dilim bile seni
sirgemekte (bulduğun durumdan kurtarmakta) aciz kalırsa,*

*Karanlığın altında (bu kara günde) dua edip yakaralım ta ki Allah yaka-
rışları duyana dek,*

*Bağrımın içi hıçkırıklarla sarsılıyor adeta onun için gözyaşının ve yalvar-
manın getireceği bir şefaata var,*

*Dua eden kişi için davetlere icabet eden ve sıkıntılarını gideren Allah'a hüznü-
mle yöneldim. O da en hayırlı makamdır,*

*Ey kendisine yakarılan en hayırlı varlık sana dua ettim duy! Lütfundan
başka şefaati yok, şefaati et!*

*Büyük oğlu Yahya'nın ölümünün ardından yukarıda bahsi geçen oğlunun
da vefat etmesi üzerine yazdığı mersiyesi şöyledir (Munserih Bahri):⁶⁷*

وَأَكْبِدَا قَدْ تَقَطَّعَتْ كَبِدِي
 مَا مَاتَ حَيٌّ لِمَيِّتٍ أَسْفَا
 وَحَرَقَتْهَا لَوَاعِجُ الْكَمَدِ
 يَا رَحْمَةَ اللَّهِ جَاوِرِي جَدَّثَا
 أَعْدَرَ مِنْ وَالِدٍ عَلَى وَكْدِ
 وَتَوَيَّرِي ظَلْمَةَ الْقُبُورِ عَلَى
 دَفَنْتُ فِيهِ حُشَّاشَتِي بِيَدِي
 مَنْ لَمْ يَصِلْ ظَلْمُهُ إِلَى أَحَدِ

*Vah ciğerime vah! Ciğerim parçalandı ve kederin ıstırabı ciğerimi yakıp
kavurdu,*

*Ölen çocuğuna ağlayan bir babadan daha mazur görülecek hiçbir canlı
yoktur,*

*Ey Allah'ın rahmeti son nefesimi ellerimle gömdüğüm mezarı kuşat,
İçlerinde yaşarken kimseye zararı dokunmamış olan kabirlerin karanlı-
ğını aydınlat,*

⁶⁷ Dâye, Fi'l-edebi'l -endelüs, 309.

SONUÇ

711/1312 yılında İspanya'da Müslüman Endülüs Devleti kurulmuştur. İklimi, bitki örtüsü, nehirleri ve denizleri ile Doğu'dan tamamen farklı olan Endülüs bu yönüyle Arapların ruh ve düşünce dünyalarını tesiri altına almıştır. XII. yüzyıla kadar geçen sürede daha çok Doğu'ya özlem duyan Endülüslü şairler şiirlerinde klasik kaside formunu ve klasik kasidenin işlediği konuları taklit etme yoluna gitmişlerdir. Daha önce hiç görmedikleri doğal güzelliklere ve bölgeye hâkim olan kültüre alışma sürecinde bulduklarına veya kimliklerini kaybetme korkusu yaşadıklarına işaret eden bu durum, yerini Doğu'yu taklit ile birlikte Doğu ve Batı'nın harmanlandığı şiirlerin inşasına bırakmıştır. Geçiş dönemi olarak da adlandırılan bu dönem şairleri, şiirlerinde aşına olmaya başladıkları bu yeni coğrafyanın güzelliklerini tasvir eder. XII. yüzyıldan sonra Endülüslü şairlerin şiirlerinde Doğu'nun geleneksel şiir üslubunu taklit etmeyi tamamen terk ettikleri görülür. Öyle ki kendilerine has yeni şiir türleri ortaya koyan Endülüslü Arap şairler, Doğu tarzı klasik şiiri eleştirir hale gelmişlerdir.

İbn 'Abdirabbih Doğu'yu taklit dönemi şairlerindedir. O kimi zaman Cahiliye Dönemine ait gazel konulu şiirlerin kimi zamansa Abbasi Döneminin hamriyât ve zühd konulu şiirlerinin üsluplarını kendi şiirlerinde tatbik eder. Klasik şiir geleneğine bağlı kalarak gazeline ayrılık tasviri ile başlar, sevgiliyi ay ve güneş gibi gök cisimlerine benzetir. Hiciv türündeki manzulemelerinde ise oldukça sert ve kırıcı bir dil kullanır. Muhatabın kötü hasletlerini ve ayıplarını ağır bir dille sayıp döker. Tıpkı hiciv türünde nazmettiği şiirlerinde olduğu gibi medih konulu şiirlerinde de abartılı bir üslup söz konusudur. Başta hükümdarlar olmak üzere toplumun önde gelenlerini gerçeklikten tamamen uzak ve onlarda var olmayan hasletlerle över. Tıpkı Cahiliye Dönemi şairlerinden en-Nabiga ez-Zübyâni'nin yaptığı gibi. İbn 'Abdirabbih'in methiye türü şiirlerinde memdûh kimi zaman bir Peygamber kimi zamansa kutsal bir mekân mesabesinde ve şair nezdinde memdûhu ziyaret etmek neredeyse hac görevini ifa etmek kadar kutsaldır. Hamriyât türü şiirlerinde ise bu türde ki şiirleri ile bilinen Abbasi dönemi şairlerinden Ebû Nuvâs (ö.198/813[?]) gibi şarabın rengini, tadını, şarap kadehini, şarap sunan sâkî'yi ayrıntılı bir şekilde tasvir eder. Şair, yaşının ilerlemesiyle birlikte edebi üslubunu değiştirmiş ve gençlik dönemlerinde nazmettiği dini değerler ile uyuşmayan şiirlerini bir kenara bırakarak takva ve zühd konulu şiirlere yönelmiştir. Şairin bu yönelimi, Abbasi Dönemi şairlerinden Ebû Nuvâs (ö.198/813[?]) ve Ebû'l Atâhiyye'nin (ö.210/825) bu

konudaki tutumuyla benzerlik arz etse de şairin manevi yöneliminin taklit olduğu iddia edilemez. Bununla birlikte şairin hem gençlik hem de yaşlılık dönemlerinde inşâd ettiği şiirler gerek içerik gerekse vezin ve kafiye açısından klasik Arap şiir geleneği ile büyük oranda benzerlik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-luga*. Thk. Ahmed Abdulgafûr. Beyrut: Dâru'l-İlmiyye Li'l-Melâyîn, 1990.
- Cumrân, Muhammed Edîb Abdulvâhid. *Şîru ibn abdirabbih el-endelusî*. Obekan Dijital Library, ts.
- Dâye, Muhammed Rıdvân. *Fi'l-edebi'l-endelusî*. Şam: Matbaa'tu'l-İlmiyye, 2000.
- Dabbî, Ahmed b. Yahyâ. *Buğyetü'l-mültemis*. Thk. İbrahim el-Ebyârî. Kahire, Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, 1990.
- Dayf, Şevkî. *Târihu'l-edebi'l-arabî*. Kahire: Dâru'l-Meârif, t.y.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi*. 4 Cilt, Erzurum: Fenomen Yayınları, 1.Basım, 2009.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi*. 4 Cilt, Erzurum: Fenomen Yayınları, 3.Basım, 2014.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi*. 4 Cilt, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 1. Basım, 2017.
- Durmuş, İsmail. "Methiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/406-408. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Düzgün, Osman. "Endülüste Ortaya Çıkan Yeni bir Şiir Türü: Muvaşşaha". 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, ed. Zeki Dilek vd. 1/101-117. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2009.
- Endelusî, Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih. *Dîvânu ibn abdirabbih*. Thk. Muhammed Rıdvân Dâye. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1979.
- Endelusî, Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih. el-*İkdu'l-ferîd*. Thk. Müfid Muhammed Kumeyha. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1983.
- Endelusî, Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih. el-*İkdu'l-ferîd*. Thk. Abdulmecîd Terhîni. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Endelusî, Ahmed b. Muhammed İbn 'Abdirabbih. *Dîvânu ibn abdirabbih meâ dirâsetin lihayâtihî ve şîrihî*. Thk. Muhammed el-Tancı. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993.
- Ferrûh, Ömer. *Tarihu'l-edebi'l-arabi*. 6 Cilt. Lübnan: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1984.
- Ferrûh, Ömer. *Tarihu'l-edebi'l-arabi*. 6 Cilt. Lübnan: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1985.

- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhirü'l-edeb fî smâati edebiyât ve inşâi lugâtî'l-arab*. Mısır: Mektebetü'l-Ticâriyyetu'l-Kûbrâ, 1969.
- Heykel, Ahmed. *Edebu'l-enderüs*. Kahire: Dâru'l-Mearif, 1985.
- Humeydî, Muhammed b. Fütûh. *Cezvetü'l-muktebis*. Thk. Ruhiye Abdurrahman es-Suveyfî. Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbnü'l-Faradî. *Târîhu 'Ulemâ' i'l-enderüs*. Tunus: Dâru'l Garbi'l İslâmî,2008.
- İbn Haldûn. *Târîhu ibn haldûn*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988.
- İbn Hallikân. *Vefeyâtü'l a'yân*. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru's Sadr, 1972.
- İştiyye, Fuad Yusuf İsmail. *el-ķameru fiş-şiri'l-câhilî*. Filistin: Najah Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Hüseynî Hüseynî Ma'addî. *Ravâi'ş-şiri'l- câhilî*. Kahire: Dâru'l-Ĥalûd, 2011.
- Makkarî, Ahmed b. Muhammed. *Nefhu't-tib min ġuşni'l-enderüsi'r-raġib ve zikru vezîrihâ lisâniid-dîn ibni'l-ĥaġib*. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1968.
- Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye. *Mu'cemu'l- vasît*. Kahire: Dâru'd-Dâye, 1960.
- Özdemir, Mehmet. "Hakem II" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/174-175. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Seâlibî, Ebû Mansûr. *Yetîmetü'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'asr*. Thk. Müfid Muhammed Kumeyha. 2.Cilt.Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Şek'a, Mustafa Muhammed. "İbn Abdürabbih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/281-283. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Suyûfî, Mustafa Muhammed. *Târîhu'l-edebi fi'l 'asri'l- câhilî*. Mısır: Dâru'd-Duveliyye li'l-İstismârât es-Segâfiyye, 2008.
- Toprak, Mehmet Faruk. "Endülüs Şiirine Genel bir Bakış", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 32/12(1988): 157-175.
- Toprak, Mehmet Faruk. "Mersiye".*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/215-217. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Toprak, Mehmet Faruk. *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Ankara, Grafiker Yayınları, 1.Basım, 2014.
- Tülücü, Süleyman. "Hâtim et-Tâi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/472-473. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Versteegh, Kees. *Lugatu'l-arabiyyetu*. Trc. Muhammed Şarkâvî. Kahire: Meclisu'l-'alâ li's-sekafeti, 2003.